

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 04.06.2019, sp. zn. 28 Cdo 694/2019, ECLI:CZ:NS:2019:28.CDO.694.2019.1

Číslo: 22/2020

Právní věta:

V režimu zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, platí, že aktivní a pasivní věcná legitimace z hlediska práva na vydání bezdůvodného obohacení vzniklého plněním dle neplatné, zdánlivé či zrušené smlouvy svědčí zásadně pouze smluvním stranám. Princip vázanosti bezdůvodného obohacení na smluvní strany se může uplatnit i tam, kde je obsahem smluvního plnění povinnost vyrovnat cizí dluh.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 04.06.2019

Spisová značka: 28 Cdo 694/2019

Číslo rozhodnutí: 22

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Bezdůvodné obohacení

Předpisy: § 2991 o. z.

§ 2995 o. z.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud zamítl dovolání žalobkyně proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 29. 10. 2018, sp. zn. 71 Co 211/2018.

I. Dosavadní průběh řízení

1. Okresní soud v Opavě rozsudkem ze dne 16. 4. 2018, č. j. 117 C 30/2017-69, zamítl žalobu na solidární zaplacení částky 325 690 Kč s příslušenstvím žalovanými (výrok I.) a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výrok II.). Soud uzavřel, že nedůvodnost návrhu vyplývá již ze samotných skutkových tvrzení žalobkyně, jež předestřela, že právní předchůdce žalovaných, T. B. starší, uzavřel smlouvu se společností R. s. r. o. V souladu s tímto právním jednáním měla zmíněná společnost platit na účet úvěrové společnosti C., a. s., splátky úvěru za pana B., jenž se zavázal, že po doplacení úvěru převede bezúplatně na společnost R. s. r. o. vlastnické právo k automobilu. Žalobkyně následně sjednala se společností R. s. r. o. (trpící nedostatkem finančních prostředků) dohodu, jež ji zavazovala k tomu, aby za danou obchodní korporaci splnila dluh vůči T. B. staršímu spočívající v

placení splátek úvěru. Nyní projednávanou žalobou se žalobkyně z titulu bezdůvodného obohacení ve smyslu § 2991 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. z.“), domáhá vydání plnění, které od června 2014 do července 2015 na splátkách úvěru uhradila. Soud však zdůraznil, že žalobkyně sporné plnění poskytovala v rámci svého vztahu ke společnosti R. s. r. o. (sama přitom zdůrazňovala, že plnila na základě žádosti uvedené korporace a že v žádném poměru s T. B. starším nebyla). Na daný případ se tak patří aplikovat § 2995 o. z., z něhož se podává, že vůči žalovaným jakožto právním nástupcům T. B. staršího by žalobkyně mohla uplatnit právo z bezdůvodného obohacení, pouze pokud by k plnění byla přivedena lstí nebo donucena hrozbou či zneužitím závislosti, což se však (ani podle žalobních tvrzení) v posuzovaném případě nestalo. Naproti tomu po žalovaných se vydání bezdůvodného obohacení mohla dožadovat výhradně společnost R. s. r. o., tj. jejich smluvní protějšek. Žalobu bylo tudíž namístež zamítnout.

2. Krajský soud v Ostravě rozsudkem ze dne 29. 10. 2018, č. j. 71 Co 211/2018-110, k odvolání žalobkyně potvrdil rozsudek soudu prvního stupně (výrok I.) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok II.). Odvolací soud se s úvahami okresního soudu plně ztotožnil, zejména pokud jde o závěr, že hradila-li žalobkyně v určitém období splátky úvěru T. B. staršího, nečinila tak bez právního důvodu, nýbrž na základě dohody uzavřené se společností R. s. r. o., která byla sama smluvně zavázána k úhradě těchto plateb. Žalobkyně by se za splnění podmínek § 2991 odst. 2 o. z. mohla domáhat vydání bezdůvodného obohacení toliko po společnosti R. s. r. o., nikoli vůči T. B. staršímu (či jeho právním nástupcům), neboť tomu bylo plněno na základě smlouvy uzavřené s právě zmíněnou společností (naplnění podmínek § 2995 o. z. přitom nebylo žalobkyní ani tvrzeno). Pro úplnost odvolací soud podotkl, že jak společnost R. s. r. o., tak žalobkyně získaly protiplnění spočívající v možnosti užívání motorového vozidla.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

3. Proti rozsudku odvolacího soudu podala dovolání žalobkyně, v němž rekapituluje nesporný skutkový stav (včetně skutečnosti, že plnila na žádost obchodní korporace R. s. r. o.) a namítá, že jsou žalovaní povinni vydat jí to, co plnila za jejich právního předchůdce. Dovolatelka kritizuje aplikaci § 2995 o. z. na řešený případ soudy nižších stupňů, neboť má za to, že žalovaní nejsou obohaceni třetí osobou ve smyslu tohoto ustanovení. T. B. starší byl totiž stranou závazku, na nějž žalobkyně plnila (úvěrové smlouvy). Žalobkyně podotýká, že jí není zřejmé, jak by se mohla domáhat vydání bezdůvodného obohacení po společnosti R. s. r. o., pakliže vůči tomuto subjektu plnila konsenzuálně, na základě žádosti, které vyhověla.

4. Objektivně vzato byl plněním žalobkyně uhrazen dluh T. B. staršího, respektive žalovaných. Zatímco společnost R. s. r. o. byla smluvním partnerem pana B. staršího, a tedy jakýmsi jeho subdodavatelem ve vztahu k úvěrové společnosti, žalobkyně ve vztahu k osobě, za niž plnila, v žádném vztahu nebyla. Krajský soud se rovněž odchýlil od rozhodovací praxe dovolacího soudu (rozhodnutí sp. zn. [28 Cdo 2716/2008](#), sp. zn. [28 Cdo 3215/2011](#) a sp. zn. [28 Cdo 4216/2013](#)), která se týká „objektivního přičítání plnění k závazku z příjemcova hlediska“. Splnění předpokladů přípustnosti dovolání spatřuje dovolatelka též v porušení svého práva na spravedlivý proces daném tím, že se odvolací soud dostatečně nevypořádal s její námitkou nesprávné aplikace § 2995 o. z. vedenou v duchu shora nastíněné argumentace. Konstatování odvolacího soudu, že žalobkyně získala protiplnění v podobě možnosti užívat vozidlo, pokládá pak dovolatelka za extrémně rozporné s obsahem spisu a předloženými důkazy.

5. Z těchto důvodů navrhuje, aby Nejvyšší soud změnil napadený rozsudek tak, že žalobě vyhověl, popřípadě aby jej společně s rozhodnutím soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil okresnímu soudu k dalšímu řízení.

III. Přípustnost dovolání

6. Při rozhodování o dovolání bylo postupováno podle zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“), ve znění účinném od 30. 9. 2017, které je dle čl. II bodu 2 zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, rozhodující pro dovolací přezkum.

7. Nejvyšší soud se jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno řádně a včas, osobou k tomu oprávněnou a zastoupenou ve smyslu § 241 odst. 1 o. s. ř., zabýval jeho přípustností.

8. Podle § 237 o. s. ř., není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně, anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak.

9. Dovolání žalobkyně je přípustné (§ 237 o. s. ř.), jelikož se Nejvyšší soud obdobnou problematikou v kontextu právní úpravy účinné od 1. 1. 2014 dosud nezabýval, není arci důvodné (§ 241a o. s. ř.).

IV. Důvodnost dovolání

10. Judikatura interpretující zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013 (dále jen „obč. zák.“), akcentuje rozdíl mezi skutkovou podstatou plnění bez právního důvodu a skutkovými podstatami plnění z neplatného právního úkonu či právního důvodu, který odpadl (§ 451 odst. 2 obč. zák.). Zdůrazňuje přitom, že důsledkem plnění z neplatné či zrušené smlouvy je povinnost jejích účastníků vzájemně si vrátit vše, co plněním ze smlouvy nabyli. Dovojuje proto, že spočívá-li bezdůvodné obohacení v plnění na základě neplatné nebo zrušené smlouvy, jsou ve vzájemném vztahu pouze její účastníci, což platí také v případě, že se v souvislosti s plněním z této smlouvy obohatil i někdo jiný, popřípadě vzniklo-li ve vazbě na plnění podle daného právního úkonu bezdůvodné obohacení též na úkor někoho jiného. Věcná legitimace (ať už aktivní, nebo pasivní) při nabytí bezdůvodného obohacení plněním na základě neplatné či zrušené smlouvy je tudíž podle naznačeného konstantně zastávaného výkladu dána pouze na straně účastníků onoho kontraktu (viz např. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 5. 5. 2005, sp. zn. [33 Odo 351/2004](#), ze dne 16. 4. 2014, sp. zn. [23 Cdo 2021/2012](#), a ze dne 1. 3. 2017, sp. zn. [28 Cdo 3240/2016](#), popřípadě usnesení téhož soudu ze dne 7. 2. 2012, sp. zn. [28 Cdo 1142/2011](#), či ze dne 6. 11. 2012, sp. zn. [28 Cdo 1264/2012](#)).

11. Nastíněný výklad je zdůvodněn vzájemnou spjatostí práv a povinností stran smlouvy, které mezi sebou dobrovolně založily právní poměr, a měly by tudíž nároky odvíjející se od dotčeného kontraktu (ať již na vydání protiplnění, nebo na vrácení poskytnutých hodnot coby bezdůvodného obohacení v případě vadnosti či zrušení daného právního důvodu) uplatňovat jedna vůči druhé (srovnej BAR, Ch. von, SWANN, S. Principles of European law: Study Group on a European Civil Code. Vol. 8. Unjustified enrichment. Munich: Sellier. European Law Publishers, 2010. s. 304-305). Naproti tomu by bylo nepraktické a často nespravedlivé, pokud by strana smlouvy musela vznášet právo na vydání bezdůvodného obohacení vzniklého smluvním plněním proti třetímu (na smlouvě neúčastnému) subjektu, jehož majetkový stav se realizací povinností ze smlouvy fakticky zvýšil, avšak jehož identita plniteli vůbec nemusela být známa. Ochuzený poskytovatel plnění by byl navíc nedůvodně vystaven riziku insolvence zmíněného třetího subjektu (pakliže by mu byl přiznán nárok výhradně proti

tertiovi), anebo by byl naopak neopodstatněně chráněn proti nebezpečí platební neschopnosti druhé smluvní strany (pokud by mohl žalovat jak účastníka smluvního vztahu, tak obohaceného třetího). Kontrahent může kalkulovat s nebezpečím nemajetnosti svého smluvního protějšku a případně se proti této hrozbě zajistit, avšak je mimo jeho možnosti reflektovat riziko insolvence dalších osob, do jejichž sféry majetkový prospěch poskytovaný ochuzeným na základě pokynů příjemce plnění fakticky směřuje (k tomu srovnej LIEB, M. In: ULMER, P. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 5. Schuldrecht, Besonderer Teil III: §§ 705-853. 4. Aufl. München: C. H. Beck, 2004. s. 1260, a PETROV, J. Vypořádání bezdůvodného obohacení v trojstranných vztazích. Právní fórum, 2011, č. 9, s. 413-414).

12. Není pochyb, že předestřenou koncepci je namíste zachovat i v režimu právní úpravy účinné od 1. 1. 2014, neboť principiální vázanost práva a povinnosti k vydání bezdůvodného obohacení získaného plněním dle neplatného, zdánlivého či zrušeného právního jednání na smluvní strany zřetelně potvrzuje obsah § 2995 o. z. [srovnej PETROV, J. In: HULMÁK, M. a kol. Občanský zákoník: komentář. VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014). Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1934-1935, a ELIÁŠ, J., BRIM, L., ADAMOVÁ, H. Bezdůvodné obohacení. Praha: Wolters Kluwer, 2016. s. 49-50 a s. 87-92]. V souladu s právě citovaným ustanovením platí, že vedlo-li plnění k obohacení třetí osoby, vydá je ochuzenému, jen pokud byl ochuzený k plnění přiveden lstí, donucen hrozbou či zneužitím závislosti, nebo pokud nebyl svéprávný. A contrario z něj pak také vyplývá, že nejsou-li splněny podmínky uplatnitelnosti nároku na vydání bezdůvodného obohacení vůči třetímu subjektu vypočtené v § 2995 o. z., je k vrácení prospěchu získaného plněním dle vadné, popřípadě zrušené smlouvy v zásadě povinen smluvní protějšek plnítele.

13. Pro správnou aplikaci výše provedeného výkladu na řešenou věc je pak nutné analyticky odlišit jednotlivé právní poměry mezi dotčenými subjekty, tedy: 1. vztah mezi T. B. starším a společností C., a. s., zakládající povinnost prve uvedeného splácet úvěr, 2. poměr T. B. staršího ke společnosti R. s. r. o., z něž plynula povinnost této korporace hradit za T. B. staršího splátky řečeného úvěru, a konečně 3. vztah společnosti R. s. r. o. a žalobkyně založený dohodou, v souladu s níž dovolatelka namísto společnosti R. s. r. o. plnila smluvní povinnost vůči T. B. staršímu, spočívající v úhradě úvěrových splátek ve prospěch společnosti C., a. s. Skutečnost, že obsahem poměrů zmíněných pod body 2. a 3. bylo splnění cizího dluhu, nic nemění na tom, že žalobkyně (dle tvrzení, jež jsou reprodukována i v samotném dovolání) „konsenzuálně“ obohatila společnost R. s. r. o. a pouze vůči ní by se mohla domáhat v případě vadnosti, odpadnutí či absence právního důvodu pro tento přesun majetkových hodnot vydání bezdůvodného obohacení, ledaže by byly splněny předpoklady uvedené v § 2995 o. z., což však dovolatelka ani netvrdila (lze dodat, že ani v případě, že by byly skutečnosti předvídané v hypotéze tohoto ustanovení splněny, nemusel by být nárok na vydání bezdůvodného obohacení vůči neúčastníku smlouvy dán).

14. Úvaha žalobkyně směřující k založení pasivní věcné legitimace T. B. staršího, respektive jeho právních nástupců, coby stran závazku, na něž žalobkyně plnila, je chybná proto, že izolovaně akcentuje smluvní vztah mezi T. B. starším a společností C., a. s., přičemž ignoruje existenci dalších relevantních právních poměrů. Fakt, že žalobkyně přivedla zánik dluhu T. B. staršího z úvěrové smlouvy, by jistě hypoteticky mohl implikovat, že jí vznikl nárok z bezdůvodného obohacení proti uvedenému dlužníku (kterého zprostita dluhu), kdyby tak ovšem neučinila v rámci plnění na základě ujednání mezi ní a společností R. s. r. o. T. B. starší tedy vskutku nebyl třetí osobou, nazíráme-li na věc prizmatem úvěrové smlouvy, kterou sjednal se společností C., a. s.; z hlediska dohody žalobkyně a společnosti R. s. r. o. však tertiem byl. A jelikož žalobkyně podle vlastních tvrzení plnila na žádost naposledy vzpomenuté společnosti (v intencích jejich vzájemného právního poměru a s vědomím, že zapravuje dluh společnosti R. s. r. o., která toho není mocna pro nedostatek finančních prostředků), je její nárok na vydání bezdůvodného obohacení proti T. B. staršímu a jeho právním nástupcům (coby subjektům stojícím mimo vztah plnění mezi ní a společností R. s. r. o.) zásadně vyloučen.

15. Dovolacímu soudu není zřejmé, v čem spatřuje dovolatelka odchýlení se odvolacího soudu od rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. [28 Cdo 2716/2008](#), a jeho usnesení ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. [28 Cdo 3215/2011](#), i ze dne 10. 6. 2014, sp. zn. [28 Cdo 4216/2013](#), hovoří-li o otázce „objektivního přičítání plnění k závazku z příjemcova hlediska“. Tato koncepce byla dosud traktována spíše v odborné literatuře [PETROV, J. In: HULMÁK, M. a kol. Op. cit. s. 1918] než v judikatuře Nejvyššího soudu a z právě citovaných rozhodnutí nevyplývá. I kdyby ale dovolací soud přijal za svůj názor, že pro posouzení otázky, zda byl sporný majetkový prospěch poskytnut v rámci smluvního plnění nebo bez souvislosti se sjednaným závazkem, je rozhodující objektivizované hledisko příjemce, žalobkyni by to nebylo nikterak ku prospěchu. V rámci skutkového stavu, jak byl žalobkyní vylíčen, založil převod sporné finanční částky od žalobkyně ke společnosti C., a. s., trojí plnění, ač provedené uno actu. Fakt, že společnost C., a. s., majetkový prospěch akceptovala coby plnění na svou pohledávku za úvěrovaným T. B. starším, nijak nevyvrací, že byl tímto plněním současně vyrovnán dluh společnosti R. s. r. o. vůči T. B. staršímu a konečně že žalobkyně plnila právě zmíněné společnosti, kterou obohatila zapravením jejího dluhu vůči T. B. staršímu. Započtení předmětných hodnot na dluh T. B. staršího odpovídající pohledávce společnosti C., a. s., tedy nikterak nevyklučuje jejich současné započtení na zbývající právní vztahy mezi zúčastněnými subjekty ani kvalifikaci společnosti R. s. r. o. jako příjemce žalobkyní poskytovaného plnění.

16. Vzhledem k tomu, že odvolací soud aplikoval relevantní ustanovení hmotného práva v řešené věci přílehavě, neohrožovalo by případné nedůsledné vypořádání odvolací námitky opírající se o výklad § 2995 o. z. správnost napadeného rozsudku. Je navíc třeba podotknout, že podle ustálené judikatury nemůže být povinnost soudu uvést důvody pro své rozhodnutí chápána jako příkaz předložit detailní odpověď na každý argument. Rozsah této povinnosti se totiž může lišit podle povahy rozhodnutí, přičemž její splnění může být hodnoceno pouze ve světle konkrétních okolností případu (viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. [32 Cdo 2730/2015](#), ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. [22 Cdo 3397/2016](#), a ze dne 4. 9. 2018, sp. zn. [28 Cdo 585/2018](#)). Z tohoto hlediska se míra vypořádání námitek žalobkyně odvolacím soudem jeví zcela adekvátní. Přítomnost jiných vad řízení, k nimž by měl přihlížet ve smyslu § 242 odst. 3 o. s. ř., pak Nejvyšší soud neshledal.

17. Dovolatelkou zpochybněný poznatek odvolacího soudu, dle něhož získala za svou platbu protihodnotu v podobě možnosti užívat vozidlo, byl zjevně učiněn nad rámec nosných důvodů rozhodnutí a nemá pro správnost napadeného rozsudku žádný význam.

18. Jelikož tedy právní posouzení věci krajským soudem ob stojí jako věcně správné, přikročil Nejvyšší soud k zamítnutí dovolání podle § 243d odst. 1 písm. a) o. s. ř.